

A „Praxeológia” rovat indítása elé

Bendik József

A Szent Jeromos-napi találkozások keretében megrendezett Fordítók és Tolmácsok Őszi konferenciáján (2003. okt. 3.) felvettem azt a javaslatot, hogy a *Fordítástudomány* indítson állandó rovatot „Praxeológia” elnevezéssel a nyelvi közvetítők gyakorlati problémáinak megvitatására. A szerkesztőség örömmel fogadta a javaslatot, és felkért az új rovat céljának megfogalmazására. Az itt következő gondolatokkal szeretném vitára, hozzászólásra ösztönözni mindazokat, akik a nyelvi közvetítés gyakorlatával, elméletével vagy oktatásával foglalkoznak.

Az EU-csatlakozás küszöbén a nyelvi közvetítői szakma képviselői precedens nélküli feladatokkal küszködnek. A rendszerváltozás óta sokat fejlődött a szakma, ám halmozódnak az azóta keletkezett gondok is. Erről szólt az említett októberi konferencia, amelyen a gyakorló tolmácsokon és fordítókon kívül szép számmal voltak jelen megbízók, szervezők, közvetítők, oktatók, kutatók.

Hogyan érvényesül a huszonötök/huszonnyolcak Európájában a nyelvek egyenlőségének alapelve? Meg tudnak-e felelni a hazai tolmácsok az EB Tolmács- és Konferenciaszolgálat által támasztott követelményeknek, a növekvő és változatosabb keresletnek? Maradéktalanul elégedettek lehetünk-e az elmúlt évtized fejleményeivel a nyelvi közvetítői szakmában? Ez utóbbi kérdésre egyértelműen nemleges válasz sugárzott a felszólalók mondanivalójából. Többen sürgették a hazai folyamatok tisztázását, a nyelvi közvetítés szolgáltatásával foglalkozó szereplők viszonyainak rendezését, egységes fogalmi és jogi keretek megeremtését. Tiborszky Péter előadásában meggyőzően érvelt egy magyar „tolmácsszabvány” létrehozása mellett, amelyet valamennyi érintett fél bevonásával kellene létrehozni. A szabványosítás csak abban az esetben lehet ígéretes megoldás, ha azt alapos összegző és elemző kutatómunka, nyilvános szakmai polémia előzi meg. A *Fordítástudomány* ennek a folyamatnak lehetne az egyik fóruma.

Miért éppen „Praxeológia” az új rovat neve? E sorok írója a folyóirat I. évfolyamának 2. számában megkísérelte felvázolni a tolmácsolási praxeológia körvonalait, fogalmi keretét. A praxeológia nem más, mint gyakorlatlan, amely a tolmácsolást szóbeli nyelvi közvetítői szolgáltatásként kutatja, oktatja. A tolmácsolás átfogó praxeológiai modellje (TÁP-modell) azt sugallja, hogy a tolmács csak egy a szolgáltatásban résztvevő szereplők között, az ő munkáját (akár csak a szakfordítóét) döntően befolyásolhatják az ún. „környezeti tényezők”. A tolmácsolást/fordítást igénylő események megrendelői, szervezői és lebonyo-

lítői, a tolmácsközvetítő és fordító irodák, a szakmai szövetségek egyre bonyolultabb és népeesebb viszonyrendszerben gyakorolják a szakmát, szülik, tapasztalják és úgy-ahogy megoldják a feladatokat. A valóságból, gyakorlatból adódó szakmai problémák egyre nagyobb része nem nyelvészeti vagy szűken értelmezett fordítástudományi, módszertani eredetű, hanem inkább üzleti, logisztikai, jogi, gazdaságtani, szervezési, etikai.

Ugyanakkor, a fordítástudományi kutatói és publikációs tevékenység szinte teljes mértékben a nyelvtudományok, beszédkommunikáció, pszichológia, módszertan keretében tapasztalható. A nyelvi közvetítői szolgáltatás tényleges szereplői nemcsak idehaza kerülnek a kutatómunkát. Daniel Gile budapesti előadásában (TNE konferencia, 1996) az alábbiakban sorolta ennek okait: nem igényli a társadalom, kevés benne a pénz; összetett és nehezen megközelíthető a tárgykör; nem jár érte szakmai elismerés; szűkösek az intézményi és publikációs lehetőségek. Azóta nyugaton a helyzet kedvezően változott, ám idehaza a fordítástudománnyal foglalkozó kutatók, szakírók túlnyomó többsége továbbra is egyetemi tanszékeken dolgozik vagy PhD hallgató. Nekik a publikálás a szakmai érvényesülés nélkülözhetetlen összetevője. A hazai nyelvi közvetítés gyakorlatával való kapcsolat nélkül írásaik, kutatásaik külföldi szerzők munkájának ismertetésére, feldolgozására, vagy a képzéshez szükséges módszertanra korlátozódik.

A tolmácsolás praxeológiája, a gyakorlatlan lehetne az ösvény, amely összekötné a hagyományos fordítástudományi kutatói világot a nyelvi közvetítői szolgáltatás aktív szereplőivel. A *Fordítástudomány* új rovata találkozási pontot jelenthetne a közösen használt ösvényen. Persze, csak abban az esetben, ha a gyakorlatlani kutatásokba, nyilvános vitába az aktív tolmácsok/fordítók mellett bekapcsolódnának megrendelők, szervezők, kiközvetítők és, persze, a tolmácsolt események résztvevői – a hallgatók és a szónokok. Mi remélhető a gyakorlatlani publikációs tevékenységtől? A tolmácsolás/fordítás aktív szereplői felvetnék azokat a kérdéseket, amelyek tartós és megnyugtató megoldásához nélkülözhetetlen az elemző, a szakirodalmat ismerő professzionális kutatók/oktatók részvételével történő, illetékes szakmákat is (jogtudomány, törvényhozás, államigazgatás, közgazdaságtan, stb.) bevonó polémia. Erre lenne szükség az említett konferencián felvetett szabványosítás megalapozásához.

A hazai nyelvi közvetítői szabvány részét képezhetné egy olyan tétel, amely tartalmazná, hogy a Magyarországon rendezendő események szervezői csatoljanak a kiküldendő meghívó levelekhez útmutató, figyelmeztető szöveget, amelyben ismertetnék a résztvevőkkel a tolmácsolhatóság alapvető követelményeit. Ilyen figyelmeztető szöveg megalkotása, egyeztetése tipikusan gyakorlatlani feladat, ebben részt vehetnének a tolmácsszövetségek is, hiszen ez szakmai érdekképviselő. A tolmácsolt események hallgatóinak és szónokainak címzett útmutatóra azért lenne szükség, mert a szakma egyik nehezen szabályozható, állandó gondja a tolmácsolandó közlemények minősége. Az utóbbi években, a kor sürgető igényének megfelelően, egyre több olyan szereplője van a nemzetközi konferenciáknak, tanfolyamoknak, akiknek az idegennyelv-tudása még nem érte el a megfelelő szintet és kellő konferenciariutinnal sem rendelkeznek. Nehéz feladat elé állítják a tolmácsot, amikor, például, saját országukban, seb-

tében és hibásan angol nyelvre lefordított beszédüket olvassák fel, szintén hibásan, erős anyanyelvi kiejtéssel tovább torzítva a hallható közlést. Lehetlenné válhat a feladat teljesítése, ha a tolmács nem kaphatja meg az ilyen felszólalások szövegét.

A konferenciákat megrendelő, rendező nemzetközi szervezetek némelyike alkalmaz írásos figyelmeztetést a szervezők és résztvevők felé. Mintának itt van, például, az Európa Tanács tolmácsolási útmutatója szervezők számára (Council of Europe Interpretation Guide), amely letölthető az Európa Tanács web-oldaláról. A címe: *A tolmácsolás optimális minőségéért* (For Optimum Interpretation Quality). Egyebek között ajánlja a konferenciák titkárságainak, hogy szólítsák fel a levezető elnököt egy emlékeztető ismertetésére a munka megkezdése előtt. A nyolc pontból álló emlékeztető felsorolja a mikrofonhasználat szabályait (pld. hogy ne fújjanak bele és ne kopogtassák), igényli, hogy a szónok pontosan ismertesse az idézett vagy hivatkozott szövegek fellelhetőségét (oldalszám, bekezdés megjelölésével).

Az alábbiakban közzéteszem az Európa Tanács szövege alapján kidolgozott ajánlást a hazai rendezvények közvetlen szervezőinek. Ajánlom a gyakorló tolmácsolók, megrendelők, szakmai szövetségek, tolmácskövetítő irodák figyelmébe. Aki egyetért a javaslatommal, már az általa szervezett legközelebbi konferencia előkészítéséhez is felhasználhatja az ajánlott szöveget, akár eredeti, akár módosított változatban, akár a lebonyolítóval kötendő megbízási szerződés részeként.

A színvonalasabb szervezés érdekében

1. Mielőtt döntene a rendezvény helyszínéről, győződjön meg, hogy az ott meglévő vagy telepítendő tolmácsberendezés megfelel-e az ISO szabványnak. Kössön szerződést a berendezést szolgáltató céggel.

2. Minél előbb kössön szerződést az alkalmazni kívánt tolmácsokkal vagy közvetítő irodájukkal.

3. Minél előbb juttassa el a tolmácsokhoz az eseményhez kapcsolódó anyagokat, lehetőleg nyomtatott formában. Ha nem rendelkezik az eseményen megvitandó anyaggal, adja át az előzményekről szóló jelentéseket, tájékoztató iratokat.

4. Indokolt esetben szervezzen előkészítő beszélgetést a tolmácsokkal.

5. Az esemény résztvevőinek kiküldendő meghívó, tájékoztató levélben hívja fel a figyelmüket, hogy a minőségi tolmácsolás csak abban az esetben biztosítható, ha a felszólaló elfogadható gyorsasággal illetve színvonalon adja elő felszólalását, illetve – felolvasás esetén – előzetesen átadja a tolmácsoknak a felszólalás szövegét.

6. Az esemény kezdete előtt gondoskodjon arról, hogy a résztvevők a helyszínre érkezésükkor, vagy felszólalásuk előtt, adják át szövegük, jegyzeteik, szemléltető anyagaik másolatát. Ezeket időben juttassa el a tolmácsokhoz, megfelelő példányszámban.

7. A konferenciatolmácsok munkanapja két, egyenként három órás sza-

kaszból áll, melyeket legfeljebb 30-30 perccel lehet meghosszabbítani. A munkaidő az előre meghirdetett időponttal kezdődik és magába foglalja a tervezett és a nem tervezett szüneteket, az ebédszünet kivételével. A napi hét órát meghaladó munkaidőért a tolmácsokat kiegészítő díjazás illeti, megállapodás szerint.

8. A két munkaszakasz közötti (ebéd)szünet időtartama két óra, amely legfeljebb 30 perccel csökkenthető, a tolmácsok beleegyezése esetén.

9. Az esemény első ülészakán a levezető elnök vagy a szervező ismertesse a résztvevőkkel a tolmácsolással kapcsolatos tudnivalókat (nyelvcsatornák számozása, mikrofonhasználat, beszédgyorsaság, stb.).

10. A tolmácsolás rögzítése az esemény során kizárólag a tolmácsokkal történt megállapodás esetén törvényes.

A fenti ajánlat remélhetőleg ötleteket ad a „profi” kutatóknak is arra vonatkozóan, hogy a figyelmeztető szöveg mely tételeit érdemes empirikus felmérésekkel alátámasztani, megalapozni, mielőtt még a létrehozandó szabványba kerülne valamilyen formában. Bízom benne, hogy jelen írásom felkelti a nyelvi közvetítői szolgáltatás aktív szereplőinek a figyelmét, reagálnak rá, és beindulhat a két tábor közötti párbeszéd a *Fordítástudomány* hasábjain is. A hozzászólásokat várja a rovat vezetője: *Dr. Bendik József, bendix@mail.datanet.hu*

G. LÁNG ZSUZSA

TOLMÁCSOLÁS FELSŐFOKON

A hivatásos tolmácsok képzéséről

Budapest: Scholastica, 2002. 210 pp.

ISBN 963 86141 2 9

1. A tolmácsképzés kezdetei
2. Tolmácsolási modellek és alkalmazhatóságuk
3. A tolmácsképző programok megtervezése
4. A képezhetőség előfeltételei: kiből lehet tolmács?
5. A tolmácsképzés főbb módszertani irányelvei
6. Felkészülés a tolmácsolásra
7. Memória és jegyzetelés
8. A konszekutív tolmácsolás
9. A szinkrontolmácsolás

Megvásárolható vagy megrendelhető

ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központ

Budapest, 1088 Múzeum krt. 4., „F” épület

Telefon: 2 669 833/5894 Fax: 4 855 217

e-mail: aeiler@ludens.elte.hu

Corvina Könyvklub

Budapest, 1088 Rákóczi út 27/b. Tel.: 3 382 739